

676

UCHWAŁA PAŃSTWOWEJ KOMISJI WYBORCZEJ

z dnia 16 września 2002 r.

w sprawie wytycznych dotyczących wykonywania zadań obwodowych komisji wyborczych oraz trybu przekazywania i przyjmowania protokołów głosowania w obwodzie w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw, Rady miasta stołecznego Warszawy i rad dzielnic w mieście stołecznym Warszawie oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, zarządzonych na dzień 27 października 2002 r.

Na podstawie art. 11 ust. 2 i art. 56 ust. 2 ustawy z dnia 16 lipca 1998 r. — Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw (Dz. U. z 1998 r. Nr 95, poz. 602, Nr 160, poz. 1060, z 2001 r. Nr 45, poz. 497 i Nr 89, poz. 971 oraz z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 113, poz. 984 i Nr 127, poz. 1089), art. 7 ust. 2 ustawy z dnia 15 marca 2002 r. o ustroju miasta stołecznego Warszawy (Dz. U. z 2002 r. Nr 41, poz. 361 i Nr 127, poz. 1087) oraz art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta (Dz. U. z 2002 r. Nr 113, poz. 984 i Nr 127, poz. 1089) Państwowa Komisja Wyborcza uchwala, co następuje:

§ 1. Ustala się wytyczne dotyczące wykonywania zadań obwodowych komisji wyborczych oraz trybu przekazywania i przyjmowania protokołów głosowania w obwodzie w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw, Rady miasta stołecznego Warszawy i rad dzielnic w mieście stołecznym Warszawie oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, zarządzonych na dzień 27 października 2002 r., stanowiące załącznik do uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu.

Przewodniczący Państwowej Komisji Wyborczej:

F. Rymarz

Załącznik do uchwały Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 16 września 2002 r. (poz. 676)

WYTYCZNE

dotyczące wykonywania zadań obwodowych komisji wyborczych oraz trybu przekazywania i przyjmowania protokołów głosowania w obwodzie w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw, Rady miasta stołecznego Warszawy i rad dzielnic w m.st. Warszawie oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, zarządzonych na dzień 27 października 2002 r.

Ilekcroć w treści Wytycznych powołuje się przepisy „Ordynacji”, oznacza to ustawę z dnia 16 lipca 1998 r. — Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw (Dz. U. z 1998 r. Nr 95, poz. 602 i Nr 160, poz. 1060, z 2001 r. Nr 45, poz. 497 i Nr 89, poz. 971 oraz z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 113, poz. 984 i Nr 127, poz. 1089); powołanie przepisów „ustawy warszawskiej” oznacza ustawę z dnia 15 marca 2002 r. o ustroju miasta stołecznego Warszawy (Dz. U. z 2002 r. Nr 41, poz. 361, Nr 127, poz. 1087); powołanie przepisów „ustawy o wyborze wójta” oznacza ustawę z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta (Dz. U. z 2002 r. Nr 113, poz. 984 i Nr 127, poz. 1089).

I.

Zadania obwodowych komisji wyborczych związane z przeprowadzeniem głosowania w dniu 27 października 2002 r.

Obwodowe komisje wyborcze powołane na podstawie art. 18 ust. 1 Ordynacji przeprowadzają głosowanie i ustalają wyniki głosowania w obwodach w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw, Rady m.st. Warszawy i rad dzielnic w mieście stołecznym Warszawie (art. 85 pkt 2, art. 131 ust. 1

i art. 159 ust. 1 pkt 1 i ust. 4 Ordynacji oraz art. 7 ust. 2 ustawy warszawskiej) oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (art. 2 ust. 2 i art. 6 ust. 2 ustawy o wyborze wójta).

1. Pierwsze posiedzenia obwodowych komisji wyborczych

Pierwsze posiedzenia obwodowych komisji wyborczych organizuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Komisje na pierwszym posiedzeniu zbierają się nie później niż w 5 dniu od powołania i wybierają ze swego składu przewodniczącego i zastępcę przewodniczącego komisji.

Zasady organizacji pracy obwodowych komisji wyborczych, w tym sposób wyboru przewodniczącego i zastępcy przewodniczącego komisji, określa regulamin obwodowych komisji wyborczych, ustalony uchwałą Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 12 sierpnia 1998 r. (M. P. z 1998 r. Nr 27, poz. 389).

Niezwłocznie po ukonstytuowaniu się komisji wójt, burmistrz lub prezydent miasta podaje do publicznej wiadomości, w sposób zwyczajowo przyjęty, informację o jej składzie, z uwzględnieniem pełnionych funkcji

(art. 18 ust. 5 Ordynacji). Informację o składzie komisji wywiesza się także w lokalu wyborczym.

Obstugę i techniczno-materialne warunki pracy obwodowych komisji zapewnia wójt (burmistrz, prezydent miasta) — art. 23 ust. 3 Ordynacji. Wydaje on członkom komisji zaświadczenia o członkostwie i pełnionej w komisji funkcji, wypłaca świadczenia przysługujące członkom komisji, zaopatruje komisję w materiały biurowe, przygotowuje lokal do głosowania, zapewnia sporządzenie i przekazanie spisu wyborców, udziela pomocy przy przekazaniu i zabezpieczeniu kart do głosowania i pieczęci komisji, a także przy przekazaniu formularzy protokołów głosowania, aktów prawnych, obwieszczeń wyborczych, zapewnia także komisji środki transportu, łączności itp.

2. Zadania obwodowych komisji wyborczych do dnia wyborów

Członkowie komisji są obowiązani czynnie uczestniczyć we wszystkich pracach komisji oraz w szkoleniach. Udział wszystkich członków komisji w szkoleniach jest obowiązkowy, a nieobecność może być usprawiedliwiona jedynie ważnymi względami.

Zorganizowanie szkoleń członków obwodowych komisji jest zadaniem właściwego komisarza wyborczego, we współdziałaniu z terytorialnymi komisjami wyborczymi oraz wójtami (burmistrzami, prezydentami miast). Tematyka szkoleń powinna obejmować:

- organizację przygotowań do dnia wyborów,
- sposób przeprowadzenia głosowania w obwodzie,
- sposób ustalenia wyników głosowania w obwodzie i prawidłowe sporządzenie protokołu głosowania,
- tryb przekazywania protokołów głosowania w obwodzie oraz zasady usuwania w protokołach nieprawidłowości stwierdzonych przez komisje terytorialne,
- postępowanie z dokumentami z wyborów.

W czasie szkoleń członkowie komisji zapoznają się z przepisami prawa wyborczego, w tym z wytycznymi i wyjaśnieniami Państwowej Komisji Wyborczej w zakresie ich zadań i obowiązków. Członkowie komisji powinni zapoznać się z formularzami i drukami, które będą stosować w dniu głosowania, tj. z formularzem spisu wyborców, wzorami kart do głosowania i formularzami protokołów głosowania.

Najpóźniej na 4 dni przed dniem wyborów obwódowa komisja skontroluje stan przygotowania lokalu, w którym odbędzie się głosowanie. Dokonując kontroli, należy mieć na uwadze, że lokal wyborczy powinien być łatwo dostępny dla głosujących, w tym dla wyborców niepełnosprawnych. Niezbędnym wyposażeniem lokalu wyborczego są: godło państwowe, urna takich wymiarów, aby pomieściła wszystkie oddane karty do głosowania, miejsca za osłonami (kabiny i podobne

urządzenia) zapewniające tajność głosowania, przygotowane w takiej liczbie, aby zapewniały sprawny jego przebieg. Miejsca zapewniające tajność głosowania powinny być wyposażone w przybory do pisania.

W lokalu wyborczym wywiesza się na widocznym miejscu wyłącznie **urzędowe obwieszczenia i informacje wyborcze**:

a) w związku z wyborami do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw wywiesza się następujące obwieszczenia i informacje:

- o numerach i granicach okręgów wyborczych w wyborach do rady gminy, rady powiatu i sejmiku województwa (na obszarze m.st. Warszawy w wyborach do sejmiku województwa, Rady miasta stołecznego Warszawy i rad dzielnic) oraz o liczbie radnych wybieranych w tych okręgach,
- o numerach i granicach obwodów głosowania oraz siedzibach obwodowych komisji wyborczych,
- o zarejestrowanych listach kandydatów na radnych, numerach i nazwach tych list, wraz z danymi o kandydatach do poszczególnych rad,
- o skreśleniu z listy kandydatów nazwiska kandydata, które pozostało na karcie do głosowania, wraz z informacjami o warunkach ważności głosu na takiej karcie (art. 113 ust. 2 Ordynacji),
- o unieważnieniu rejestracji listy kandydatów, która pozostała na karcie do głosowania, wraz z informacjami o warunkach ważności głosu na takiej karcie (art. 113 ust. 3 Ordynacji),
- informacje o sposobie głosowania i warunkach ważności głosu (art. 48 ust. 3 Ordynacji),

b) w związku z wyborami wójta, burmistrza i prezydenta miasta wywiesza się następujące obwieszczenia i informacje:

- o zarejestrowanych kandydatach na wójta, wraz z danymi o kandydatach,
- o skreśleniu z listy kandydatów nazwiska kandydata na wójta, które pozostało na karcie do głosowania, wraz z informacją o warunkach ważności głosu na takiej karcie (art. 12 ust. 1 ustawy o wyborze wójta),
- o przeprowadzeniu głosowania tylko na jednego kandydata (art. 11 ust. 5 ustawy o wyborze wójta),
- o nieprzeprowadzeniu głosowania z powodu braku kandydatów (art. 11 ust. 6 ustawy o wyborze wójta),
- informacje o sposobie głosowania i warunkach ważności głosu.

W lokalu oraz na terenie budynku, w którym będzie przeprowadzone głosowanie, nie mogą być umieszczone plakaty i napisy o charakterze agitacyjnym ani

prowadzona w innej formie jakakolwiek agitacja wyborcza (art. 48 ust. 1 Ordynacji). Kontroli przestrzegania tego zakazu dokonują członkowie komisji bezpośrednio przed dniem głosowania oraz ponownie przed rozpoczęciem głosowania i okresowo w czasie głosowania. W razie naruszenia omawianego zakazu stosownie do okoliczności zdarzenia należy usunąć elementy agitacyjne, wystąpić do wójta o ich usunięcie albo zwrócić się o pomoc do komendanta właściwego komisariatu Policji (art. 50 ust. 2 Ordynacji).

Komisja powinna mieć w swojej siedzibie zapewniony dostęp do telefonu oraz znać numery telefonów, pod którymi pełnione będą dyżury członków terytorialnych komisji wyborczych, komisarza wyborczego oraz w urzędzie gminy.

Komisja sygnalizuje wójtowi (burmistrzowi, prezydentowi miasta) stwierdzone braki w przygotowaniu lokalu wyborczego, a następnie sprawdza, czy zostały one usunięte.

W terminie do dnia 24 października 2002 r. przewodniczący zwołuje posiedzenie obwodowej komisji poświęcone organizacji pracy komisji w przeddzień i w dniu wyborów, w tym odbiorowi kart do głosowania, formularzy protokołów głosowania, pieczęci, spisu wyborców. Do wykonania tego zadania komisja wyznacza co najmniej dwie osoby ze swego składu, przy czym jedną z nich powinien być przewodniczący komisji lub jego zastępca. Komisja ustala także miejsce i sposób przechowywania odebranych materiałów do dnia wyborów.

Większość obwodowych komisji wyborczych otrzymuje 4 rodzaje kart do głosowania:

- 1) w wyborach do rady gminy;
- 2) w wyborach do rady powiatu;
- 3) w wyborach do sejmiku województwa;
- 4) w wyborach wójta, burmistrza i prezydenta miasta.

Jeśli obwód głosowania obejmuje więcej niż jeden okręg wyborczy do rady gminy, to dla każdego okręgu są inne karty do głosowania.

W miastach na prawach powiatu komisje obwodowe otrzymują 3 rodzaje kart do głosowania:

- 1) w wyborach do rady miasta na prawach powiatu;
- 2) w wyborach do sejmiku województwa;
- 3) w wyborach burmistrza (prezydenta miasta).

Na obszarze m.st. Warszawy wszystkie komisje obwodowe otrzymują 4 rodzaje kart do głosowania, tj.:

- 1) w wyborach do rady dzielnicy;
- 2) w wyborach do Rady m.st. Warszawy;
- 3) w wyborach do sejmiku województwa mazowieckiego;
- 4) w wyborach prezydenta m.st. Warszawy.

Odbierając materiały, upoważnieni członkowie komisji sprawdzają, czy:

- karty do głosowania w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta (burmistrza, prezydenta miasta) zostały dostarczone w odpowiedniej ilości oraz czy w wyborach do rady gminy, rady powiatu i sejmiku województwa dotyczą właściwego okręgu. Jeżeli w wyborach do rady gminy obwód obejmuje więcej niż jeden okręg wyborczy, komisja jest obowiązana sprawdzić, czy dostarczono jej karty do wszystkich okręgów wchodzących w skład takiego obwodu i czy właściwa jest ilość poszczególnych rodzajów kart,
- karty do głosowania są prawidłowo wydrukowane, np. czy nie mają błędów i usterek drukarskich,
- przekazano właściwą liczbę formularzy każdego z protokołów głosowania na kandydatów na radnych, tj. protokołu głosowania na listy kandydatów na radnych wraz z wkładkami umożliwiającymi ujęcie w protokole wszystkich zarejestrowanych list w danym okręgu w wyborach do rady gminy i rady powiatu lub rady miasta na prawach powiatu, sejmiku województwa, a na obszarze m.st. Warszawy: w wyborach do sejmiku województwa, do Rady miasta stołecznego Warszawy i do rady dzielnicy,
- przekazano odpowiednią liczbę formularzy protokołu głosowania na kandydatów na wójta (burmistrza, prezydenta miasta),
- przekazano właściwy spis wyborców. Jeżeli obwód głosowania obejmuje więcej niż jeden okręg wyborczy w wyborach do rady gminy, wówczas komisja sprawdza, czy spis wyborców w obwodzie został sporządzony w oddzielnych częściach dla każdego z okręgów. Natomiast w obwodach na terenie szpitali, zakładów karnych i innych zakładów tego rodzaju spis obejmuje tylko wyborców objętych rejestrem wyborców w gminie, w której znajduje się dany zakład, gdyż czynne prawo wyborcze przysługuje tylko mieszkańcom gminy,
- otrzymano właściwą pieczęć komisji (prawidłowa nazwa komisji i jej siedziba oraz właściwy numer obwodu),
- przygotowane zostały dla komisji potrzebne materiały biurowe (kalkulator, poduszka do stempli, arkusze pomocnicze, przybory do pisania, papier, sznurek itp.).

Odbiór dokumentów wyborczych, po ich przeliczeniu, potwierdza się na piśmie, wymieniając rodzaj i ilość otrzymanych materiałów; w szczególności w pokwitowaniu należy podać ilość otrzymanych kart do głosowania każdego rodzaju, gdyż są to druki podlegające ścisłemu rozliczeniu. Protokół odbioru otrzymuje organ dokonujący przekazania, kopię zaś protokołu włącza się do dokumentacji komisji.

Spis wyborców przekazuje się przewodniczącemu obwodowej komisji wyborczej w przeddzień głosowania (art. 38 Ordynacji). Gdyby zatem przekazanie wy-

mienionych wyżej materiałów wyborczych nastąpiło przed przekazaniem spisu — jego przekazanie należy potwierdzić odrębnie.

3. Dzień głosowania

W dniu głosowania w lokalu wyborczym przy wszystkich czynnościach obwodowej komisji mogą być obecni mężowie zaufania, którzy przed przystąpieniem do wykonywania swoich czynności przedkładają komisji zaświadczenie wydane przez pełnomocnika komitetu wyborczego lub upoważnioną przez niego osobę (art. 111 ust. 3 Ordynacji), sporządzone według wzoru ustalonego przez Państwową Komisję Wyborczą uchwałą z dnia 9 września 2002 r. w sprawie ustalenia wzoru potwierdzenia zgłoszenia do rejestracji i wzoru protokołu rejestracji listy kandydatów na radnych do rady gminy, rady powiatu i sejmiku województwa, wzoru potwierdzenia zgłoszenia i wzoru protokołu rejestracji kandydata na wójta, burmistrza i prezydenta miasta oraz zaświadczenia dla męża zaufania i dla zastępcy pełnomocnika wyborczego komitetu wyborczego (M.P. z 2002 r. Nr 41, poz. 641). Zaświadczenia wydane poszczególnym mężom zaufania przez pełnomocników komitetów wyborczych zawierają treść ustaloną w wyżej wymienionej uchwale Państwowej Komisji Wyborczej, co nie wyklucza — przy zachowaniu treści wymaganej uchwałą — możliwości zróżnicowania ich wyglądu i układu graficznego.

Mężowie zaufania zgłaszają się do obwodowej komisji w dniu głosowania. Komisja sprawdza zgodność treści przedłożonego zaświadczenia z ustalonym wzorem oraz tożsamość osoby okazującej zaświadczenie. Funkcji męża zaufania w danym obwodzie głosowania nie może pełnić osoba kandydująca na radnego w okręgu wyborczym właściwym dla tego obwodu, a także kandydat na wójta (art. 111 ust. 2 Ordynacji i art. 2 ust. 2 ustawy o wyborze wójta).

Pełnomocnik komitetu wyborczego może wyznaczyć po jednym mężu zaufania do każdej obwodowej komisji wyborczej na obszarze okręgu wyborczego, w którym zgłoszona przez niego lista została zarejestrowana (art. 111 ust. 2 Ordynacji). Mąż zaufania jest przedstawicielem listy kandydatów na radnych, reprezentującym ich interesy w czasie głosowania i ustalania wyników głosowania w obwodzie (art. 111 ust. 1 Ordynacji).

Mężowie zaufania mogą nosić identyfikatory wyłącznie z imieniem, nazwiskiem i funkcją oraz nazwą listy, którą reprezentują, np. Jan Zaworski — mąż zaufania — lista Nr 11 komitetu A — w wyborach do rady powiatu. Wielkość identyfikatorów, a także ich układ graficzny nie mogą być wykonane w taki sposób, by mogły stanowić element agitacji wyborczej.

Przewodniczący komisji bądź jego zastępca informuje męża zaufania o przysługujących mu prawach, tj. obserwacji wszystkich czynności wykonywanych przez komisję w dniu głosowania (art. 43 ust. 2 Ordynacji). Powinien także wskazać mężom zaufania miejsce w lokalu wyborczym, które umożliwi im obserwację prze-

biegu głosowania. Niedopuszczalne jest wykonywanie przez mężów zaufania jakichkolwiek czynności wyborczych w zastępstwie członków komisji. Nie mogą oni także udzielać pomocy wyborcom w czasie głosowania ani udzielać informacji o sposobie głosowania, nawet wówczas, gdy wyborca zwróci się w tej sprawie do męża zaufania. Przewodniczący komisji bądź jego zastępca mogą wydawać polecenia o charakterze porządkowym, jeżeli uznają, że działania mężów zaufania wykraczają poza ich uprawnienia lub w inny sposób zakłócają tok czynności. Fakt ten należy odnotować we wszystkich protokołach głosowania.

W dniu głosowania komisja zbiera się w lokalu wyborczym w możliwie pełnym składzie i na tyle wcześnie — nie później jednak niż o godz. 5⁰⁰ — aby wykonać wszystkie czynności związane z przygotowaniem głosowania. Informację o godzinie rozpoczęcia pracy podaje się do publicznej wiadomości, w szczególności przez jej wywieszenie w lokalu wyborczym i w urzędzie gminy. Komisja powinna w tym zakresie współdziałać z wójtem (burmistrzem, prezydentem miasta). Informacja ta jest niezbędna, by mężowie zaufania mogli być obecni przy wszystkich czynnościach obwodowej komisji wyborczej.

Przed rozpoczęciem głosowania obwodowa komisja wyborcza:

- 1) przyjmuje dostarczone jej dokumenty;
- 2) dokonuje przeliczenia kart do głosowania — odrębnie w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta (burmistrza, prezydenta miasta);
- 3) ostemplowuje swoją pieczęcią, kolorowym tuszem, karty do głosowania; karty stempluje się w oznaczonym miejscu. Zaleca się ostemplowanie wszystkich kart do głosowania przed otwarciem lokalu wyborczego, tj. przed godziną 6⁰⁰. W razie niemożności wykonania tej czynności przed rozpoczęciem głosowania, należy ostemplować karty bezpośrednio po godzinie 6⁰⁰; czynność tę wykonuje się w lokalu wyborczym; niedopuszczalne jest wynoszenie kart do innego pomieszczenia. Po ostemplowaniu wszystkich kart pieczęcią komisji należy je wraz z pieczęcią komisji odpowiednio zabezpieczyć. Potrzebę ostemplowania kart przed rozpoczęciem głosowania uzasadniają względy praktyczne, bowiem opatrywanie kart pieczęcią w czasie głosowania rodzi niebezpieczeństwo pomyłek, dezorganizuje pracę komisji i opóźnia przebieg głosowania, a ponadto może prowadzić do zagubienia pieczęci;
- 4) rozkłada spis wyborców oraz karty do głosowania w sposób ułatwiający prowadzenie głosowania; w szczególności w obwodach obejmujących kilka okręgów w wyborach do rady gminy spis i właściwe karty do głosowania rozkłada się według tych okręgów;
- 5) sprawdza, czy urna jest pusta, a następnie zamyka ją i opieczętowuje; urna powinna być ustawiona w takim miejscu, by była przez cały czas głosowania widoczna dla członków komisji; możliwe jest

także wyznaczenie jednego członka komisji, który czuwa przy urnie;

- 6) sprawdza, czy w lokalu wyborczym znajdują się urzędowe obwieszczenia i informacje; w razie stwierdzenia braków w tym zakresie, komisja podejmuje działania dla ich usunięcia;
- 7) sprawdza, czy w lokalu wyborczym, a także wewnątrz i na zewnątrz budynku, w którym znajduje się lokal, nie ma materiałów agitacyjnych, a w razie ich stwierdzenia zapewnia ich usunięcie. Kontrolę taką należy przeprowadzać również w toku głosowania.

Komisja otwiera lokal wyborczy o godzinie 6⁰⁰. Od chwili rozpoczęcia głosowania do czasu jego zakończenia komisja wykonuje swoje zadania w składzie co najmniej 3-osobowym, w tym zawsze z udziałem przewodniczącego komisji bądź jego zastępcy.

Członkowie komisji są obowiązani nosić identyfikatory z imieniem i nazwiskiem oraz funkcją pełnioną w komisji.

Lokale wyborcze w obwodach utworzonych w szpitalach, zakładach pomocy społecznej, zakładach karnych i aresztach śledczych oraz oddziałach zewnętrznych takich zakładów i aresztów mogą być otwarte w innych godzinach niż przewidziane w ustawie. Ustaleń o czasie głosowania w takich obwodach dokonuje obwodowa komisja wyborcza w uzgodnieniu z właściwą terytorialną komisją wyborczą. O ustaleniach tych powiadamia się wcześniej wyborców przez wywieszenie informacji bądź w inny sposób zwyczajowo przyjęty i informuje wójta (burmistrza, prezydenta miasta) oraz komisarza wyborczego (art. 40 ust. 2 Ordynacji).

Przed wydaniem wyborcy kart do głosowania komisja:

- 1) sprawdza tożsamość wyborcy na podstawie dowodu osobistego lub innego dokumentu umożliwiającego stwierdzenie jego tożsamości (art. 44 ust. 1 Ordynacji). Dla stwierdzenia tożsamości wymagane jest okazanie dokumentu ze zdjęciem;
- 2) ustala, czy wyborca jest uprawniony do głosowania w tym obwodzie, sprawdzając, czy jego nazwisko jest ujęte w spisie wyborców; jeżeli nazwisko wyborcy jest ujęte w spisie, komisja wydaje mu karty do głosowania;
- 3) dopisuje do spisu i dopuszcza do głosowania wyborcę, którego nazwiska nie ma w spisie, jeżeli udokumentuje on, że stale zamieszkuje na terenie danego obwodu głosowania (może to uczynić np. okazując dowód osobisty z wpisem o zameldowaniu na pobyt stały na obszarze obwodu albo decyzję wójta o wpisaniu do rejestru wyborców na wniosek zainteresowanego), i pod warunkiem, że organ ewidencji w urzędzie gminy potwierdzi, że osoba ta jest wpisana do rejestru wyborców w gminie; potwierdzenia tego dokonuje członek komisji faksem, telefonicznie bądź w inny sposób,

sporządzając odpowiednią notatkę; potwierdzenia te dołącza się do spisu (art. 44 ust. 2 Ordynacji).

Komisja nie jest uprawniona do dopisywania nazwisk innych wyborców do spisu ani do dokonywania żadnych zmian, poprawek lub wykreśleń w spisie.

W razie stwierdzenia rozbieżności pomiędzy danymi personalnymi wyborcy ujętymi w spisie a danymi w dokumencie przedstawionym przez wyborcę, komisja wyjaśnia rozbieżność w urzędzie gminy i, w zależności od dokonanych ustaleń, rozstrzyga o dopuszczeniu do głosowania.

Przy wydawaniu kart do głosowania komisja powinna dopilnować, by otrzymanie kart zostało potwierdzone przez wyborcę własnoręcznym podpisem w przeznaczony na to rubryce spisu wyborców.

Uwaga! *W spisie wyborców miejsce na pokwitowanie odbioru kart do głosowania zostało podzielone na dwie kratki. Pierwszą kratkę w górnej części kolumny oznacza się datą 27.10.2002 r. W tej kratce wyborca kwituje odbiór kart do głosowania w wyborach do rad i sejmiku województwa oraz karty do głosowania na kandydatów na wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Druga kratka jest przeznaczona na pokwitowanie otrzymania karty do głosowania, jeśli zajdzie konieczność przeprowadzenia ponownego głosowania w wyborach wójta w dniu 10 listopada 2002 r.*

Obwodowa komisja wyborcza zwraca uwagę, aby każdy podpis był umieszczany w miejscu (w linii) odpowiadającym nazwisku wyborcy; możliwe jest składanie podpisu bez odwracania spisu i w kolumnie odpowiadającej dacie wyborów. W razie odmowy złożenia podpisu członek komisji w rubryce spisu „Uwagi” czyni adnotację „odmowa podpisu” i opatruje ją datą oraz swoim podpisem. Podobnie należy postąpić w wypadku, gdy wyborca odmówił przyjęcia jednej z przysługujących mu kart do głosowania. Adnotacja w rubryce „Uwagi” powinna wówczas brzmieć w skrócie — np. „bez gminy” lub „bez powiatu”, powinna być także podpisana przez członka komisji wydającego kartę.

Na wniosek wyborcy komisja wyjaśnia mu zasady głosowania w wyborach do poszczególnych rad oraz warunki ważności głosu, zgodnie z informacjami umieszczonymi na kartach do głosowania.

Wyborcy wydaje się po jednej karcie do głosowania w wyborach do każdej wybieranej rady i sejmiku województwa oraz w wyborach wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Komisja odmawia powtórnego wydania karty do głosowania niezależnie od umotywowania prośby wyborcy o jej ponowne wydanie (np. z powodu pomyłkowego wypełnienia karty przez wyborcę, zniszczenia jej).

Wyborcy głosują osobiście; niedopuszczalne jest głosowanie za członków rodzin lub za inne osoby (art. 2 ust. 2 i art. 45 ust. 5 Ordynacji).

Osobie niepełnosprawnej, na jej prośbę, może udzielić niezbędnej pomocy w głosowaniu jedynie inny wyborca; nie może to być ani mąż zaufania, ani członek komisji (art. 46 Ordynacji). Komisja czuwa nad tym, aby pomoc ta miała tylko charakter techniczny; nie może ona polegać na sugerowaniu wyborcy sposobu głosowania lub na głosowaniu w zastępstwie tego wyborcy.

Przewodniczący komisji odpowiada za utrzymanie porządku i spokoju, czuwa nad przestrzeganiem tajności głosowania, przestrzeganiem zakazu prowadzenia agitacji i właściwym tokiem czynności podczas głosowania. Ma on prawo żądać opuszczenia lokalu wyborczego przez osoby naruszające porządek i spokój, a w razie potrzeby zwraca się do komendanta właściwego komisariatu Policji o zapewnienie koniecznej pomocy (art. 50 ust. 1 i 2 Ordynacji). Przypadki zakłócenia głosowania odnotowuje się w protokołach głosowania.

W czasie głosowania, tj. od godz. 6⁰⁰ do 20⁰⁰, w lokalu wyborczym mogą być obecni dziennikarze legitymujący się legitymacjami dziennikarskimi. Dziennikarze przebywający w lokalu nie mogą na jego terenie przeprowadzać wywiadów z członkami komisji ani z wyborcami.

Głosowania nie można przerywać, chyba że w wyniku nadzwyczajnych wydarzeń zostanie ono przejściowo lub trwale uniemożliwione. W sprawie zarządzenia przerwy w głosowaniu, jego przedłużenia lub odroczenia głosowania do dnia następnego komisja podejmuje uchwałę i podaje ją do publicznej wiadomości oraz przesyła terytorialnej komisji wyborczej, wójtowi (burmistrzowi, prezydentowi miasta) i komisarzowi wyborczemu (art. 47 ust. 1 Ordynacji).

W razie przerwania lub odroczenia głosowania komisja zabezpiecza wlot urny wyborczej, a także — w odrębnych pakietach — spis wyborców i niewykorzystane karty do głosowania, które należy policzyć, chyba że okoliczności czynią to niemożliwym. Przewodniczący komisji przyjmuje na przechowanie urnę i wymienione pakiety. Pieczęć komisji przekazuje się na przechowanie zastępcy przewodniczącego komisji lub innemu członkowi komisji (art. 47 ust. 2 Ordynacji). Z przepisu tego wynika, że pakietów z dokumentami i urny nie może przechowywać osoba przechowująca pieczęć komisji. Z czynności tych należy sporządzić protokół.

Przed ponownym podjęciem głosowania komisja stwierdza protokolarnie, czy pieczęcie na urnie i pakiecie z kartami nie zostały naruszone (art. 47 ust. 2 Ordynacji). Przerwanie lub odroczenie głosowania komisja odnotowuje we wszystkich protokołach głosowania.

4. Czynności wstępne dotyczące ustalania wyników głosowania w obwodzie

Punktualnie o godz. 20⁰⁰ obwodowa komisja wyborcza zamyka lokal wyborczy; osobom przybyłym do lokalu (budynku, w którym mieści się lokal) przed tą

godziną należy umożliwić oddanie głosu. W lokalu wyborczym, po jego zamknięciu, poza członkami komisji mogą przebywać wyłącznie mężowie zaufania, nie mogą oni jednak uczestniczyć w liczeniu głosów oraz ustaleniu wyników głosowania. Ich rola ogranicza się do obserwowania czynności wykonywanych przez komisję. Mężowie zaufania nie są uprawnieni do współdecydowania z członkami komisji o ważności głosów oddanych na poszczególnych kartach, ważności kart itp. Przy sporządzaniu protokołu z głosowania mogą oni wnosić do protokołu uwagi z wymienieniem konkretnych zarzutów. Członkowie komisji nie mogą odbywać konsultacji z mężami zaufania dotyczących wykonania czynności wyborczych. W trakcie wykonywania czynności wyborczych przez komisję mężowie zaufania mogą informować przewodniczącego komisji lub zastępcę o swoich uwagach lub zastrzeżeniach.

Po zamknięciu lokalu wyborczego i po zakończeniu głosowania komisja przystępuje, w możliwie pełnym składzie, do wykonania kolejnych czynności wyborczych. Pierwszą czynnością komisji jest zaklejenie i opieczetowanie wlotu urny. Komisja przelicza następnie niewykorzystane karty do głosowania odrębnie do każdej z rad i do sejmiku województwa oraz karty do głosowania na kandydatów na wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Karty po przeliczeniu należy zapakować w odrębne pakiety, oznaczyć je informacją o rodzaju i ilości kart i opieczetować. Liczbę niewykorzystanych kart do głosowania wpisuje się w pkt I.4 na stronie 1 każdego protokołu głosowania w obwodzie.

Komisja sporządza oddzielne protokoły głosowania w wyborach do rady gminy, do rady powiatu lub do rady miasta na prawach powiatu albo do Rady m.st. Warszawy i do rady dzielnicy, do sejmiku województwa i z głosowania na wójta, burmistrza i prezydenta miasta. Jeżeli w obwodzie prowadzone było głosowanie do rady gminy w więcej niż w jednym okręgu, to dla każdego okręgu sporządza się oddzielny protokół.

Przy wpisywaniu wszystkich liczb dotyczących wyniku głosowania w obwodzie liczby wpisuje się w odpowiednich kratkach w pkt I i pkt II protokołów głosowania w ten sposób, że liczby jednocyfrowe wpisuje się w protokole w ostatniej kratce z prawej strony, liczby dwucyfrowe — w dwóch ostatnich kratkach z prawej strony, liczby trzycyfrowe w trzech ostatnich kratkach z prawej strony itd., czyli tak, aby ostatnia cyfra wpisywanej liczby wypadła w ostatniej kratce z prawej strony.

Następnie należy ustalić liczbę osób uprawnionych do głosowania. Jest nią liczba osób umieszczonych w spisie wyborców łącznie z osobami dopisanymi przez komisję w dniu głosowania. Liczba ta jest wpisywana w pkt. I.1 na stronie 1 każdego protokołu.

Kolejną czynnością jest ustalenie liczby wyborców, którym wydano karty do głosowania. Ustalenia tego dokonuje się na podstawie liczby podpisów wyborców potwierdzających otrzymanie kart do głosowania. Należy zwrócić szczególną uwagę na adnotacje umieszczone w rubryce „Uwagi” spisu, odnoszące się do przypadków niepobrania przez wyborcę wszystkich

kart do głosowania, np. wyborca pobrał tylko karty do głosowania do rady gminy bądź tylko do rady powiatu lub sejmiku województwa albo nie pobrał kart do głosowania w wyborach wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Ustalone liczby wpisuje się w pkt I.3 na stronie 1 wszystkich protokołów głosowania. Z podanych wyżej powodów liczby mogą być różne w poszczególnych protokołach.

Komisja wpisuje następnie do protokołów ustalone w wyniku przeliczenia liczby otrzymanych kart do głosowania (w pkt I.2 na stronie 1). Na podstawie danych wpisanych już do protokołów (w pkt I.2, 3, 4) komisja sprawdza rozliczenie kart do głosowania, tzn. czy liczba kart wydanych wyborcom i liczba kart niewykorzystanych stanowią w sumie liczbę kart otrzymanych przed rozpoczęciem głosowania. W razie stwierdzenia niezgodności należy ponownie ustalić liczbę osób, którym wydano karty do głosowania, a jeżeli wynik rozliczenia kart do głosowania będzie ten sam — przypuszczalną przyczynę niezgodności należy podać w protokołach w pkt 12. Rozliczenia kart dokonuje się osobno w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta (burmistrza, prezydenta miasta). W razie braku miejsca w protokole na opisanie przyczyn rozbieżności, należy dokonać tego na oddzielnej kartce papieru stanowiącej załącznik do protokołu. W protokole należy zamieścić informację o sporządzeniu załącznika. Jeżeli liczba wyborców, którym wydano karty, i liczba niewykorzystanych kart równa się liczbie kart otrzymanych, w protokole nie wpisuje się informacji o tym ustaleniu.

Po wykonaniu powyższych czynności komisja sprawdza, czy pieczęcie na urnie oraz na wlocie do urny nie zostały naruszone, a następnie otwiera urnę. Zaleca się zachowanie staranności przy wyjmowaniu kart z urny, aby poszczególne karty nie uległy uszkodzeniu.

Po otwarciu urny komisja wydziela **karty całkowicie przedarte** na dwie lub więcej części, których nie bierze się pod uwagę przy obliczeniach (art. 52 ust. 4 Ordynacji). Karty te należy zapakować w pakiet, opieczetować go, oznaczyć i odłożyć.

Następnie komisja dzieli karty według rodzajów rad oraz na karty w głosowaniu na wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Jeśli w wyborach do rady gminy w obwodzie głosowano na kandydatów z więcej niż jednego okręgu, karty do głosowania na kandydatów z poszczególnych okręgów należy wydzielić. Dalsze czynności wykonuje się oddzielnie z poszczególnymi rodzajami kart.

Komisja wydziela następnie **karty nieważne**, tj. karty inne niż urzędowo ustalone lub nieopatrzone pieczęcią obwodowej komisji wyborczej (art. 116 Ordynacji). Karty te należy policzyć osobno do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta, burmistrza i prezydenta miasta, a ich liczbę wpisać w pkt II.5b protokołów. Kart tych nie bierze się pod uwagę przy obliczeniach wyników głosowania.

Pozostałe karty są **kartami ważnymi**; na ich podstawie ustala się wyniki głosowania; należy je policzyć osobno do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta, burmistrza i prezydenta miasta, a ich liczbę wpisać w pkt II.5a protokołów.

Suma kart nieważnych i kart ważnych stanowi liczbę kart, którą wpisuje się w pkt II.5 protokołów — liczba kart wyjętych z urny.

Po dokonaniu tych czynności komisja pakuje karty nieważne osobno do poszczególnych rad oraz dotyczące wyborów wójta (burmistrza, prezydenta miasta); pakiety z kartami pieczętuje, opisuje i odkłada.

Na podstawie kart ważnych komisja będzie ustalała wyniki głosowania w obwodzie. Do dalszych czynności należy pozostawić jeden rodzaj kart, np. w wyborach do rad gmin, a pozostałe karty odłożyć i zabezpieczyć.

5. Postępowanie w razie skreślenia kandydata na radnego z zarejestrowanej listy bądź unieważnienia rejestracji listy kandydatów na radnych

Jeżeli terytorialna komisja wyborcza dokonała skreślenia kandydata z listy albo unieważniła rejestrację listy po wydrukowaniu kart do głosowania, to lista taka bądź nazwisko takiego kandydata będą znajdować się na kartach do głosowania. Mimo że informacja o tym wywieszona będzie w lokalu wyborczym, mogą wystąpić sytuacje, że wyborcy oddadzą głosy na takie listy bądź kandydatów. W takim przypadku komisja obwodowa postępuje następująco:

W wyborach do rad gmin w gminach liczących do 20 tys. mieszkańców za nieważny uznaje się głos, kiedy wyborca postawił znak „x” wyłącznie przy nazwisku skreślonego kandydata lub przy nazwisku kandydata z listy unieważnionej.

Jeżeli wyborca postawił znak „x” przy nazwisku kandydata skreślonego z listy oraz przy nazwisku innego kandydata z tej lub innej listy, to głos taki jest ważny i zaliczany kandydatowi, którego nazwisko nie zostało skreślone.

Jeżeli oddano głos na kandydata bądź kandydatów z listy unieważnionej i na innych kandydatów z innych list, to bierze się pod uwagę tylko głos oddany na kandydatów z list nieskreślonych. W tych przypadkach oddanie głosu na kandydata lub kandydatów z listy unieważnionej należy traktować jako dopisek w rozumieniu art. 119 Ordynacji.

W wyborach do rad gmin w gminach liczących powyżej 20 tys. mieszkańców, w wyborach do rad powiatów i sejmików województw za nieważny uznaje się głos oddany wyłącznie na kandydata z unieważnionej listy.

Jeżeli wyborca oddał głos na kandydata z unieważnionej listy i na kandydata z innej listy, to głos taki jest ważny i zalicza się kandydatowi z listy, której rejestracja nie została unieważniona.

Głos jest nieważny, jeśli postawiono znak „x” przy nazwisku kandydata skreślonego z listy, której rejestracja nie została unieważniona, i przy nazwisku kandydata z innej listy.

Zgodnie z art. 118 ust. 3 Ordynacji głos oddany wyłączenie na kandydata skreślonego z listy, której rejestracja nie została unieważniona, uznaje się za ważny i oddany na tę listę.

6. Ustalenie wyników głosowania w obwodzie w wyborach do rad gmin

Spośród wszystkich **kart ważnych** wyodrębnia się karty z **głosami nieważnymi i ważnymi**.

Uwaga! Dopisanie na karcie do głosowania dodatkowych nazwisk lub nazw albo innych dopisków poza kratką nie wpływa na ważność głosu (art. 119 Ordynacji). Zamazanie kratki lub umieszczenie w kratce innego znaku niż „x” powoduje nieważność głosu. Głosując wyborca stawia znak „x” w kratce z lewej strony, obok nazwiska kandydata lub kandydatów, na których głosuje. Za znak „x” uznaje się dwie linie przecinające się w obrębie kratki (np. „+”, „x”).

1) W wyborach do rad gmin w gminie liczącej do 20 tys. mieszkańców wyborca może głosować na tylu kandydatów, ilu radnych jest wybieranych w danym okręgu; może on głosować na kandydatów z różnych list, może także głosować na mniejszą liczbę kandydatów niż liczba radnych wybieranych w okręgu (art. 117 ust. 1–3 Ordynacji).

Za nieważny uznaje się głos, gdy:

- wyborca postawił znaki „x” przy większej liczbie nazwisk kandydatów niż wynosi liczba radnych wybieranych w danym okręgu. Np. głosowanie przeprowadzono w okręgu 3-mandatowym, a wyborca postawił znaki „x” z lewej strony obok nazwisk 4 kandydatów — głos taki jest nieważny; liczbę głosów nieważnych wpisuje się w pkt II.6a protokołu,
- wyborca nie postawił znaku „x” przy nazwisku żadnego kandydata — pkt II.6b protokołu,
- wyborca postawił znak „x” tylko przy nazwisku kandydata skreślonego przez terytorialną komisję wyborczą — pkt II.6c protokołu,
- wyborca postawił znak „x” tylko przy nazwisku kandydata z listy, której rejestrację terytorialna komisja wyborcza unieważniła — pkt II.6d protokołu.

Tak wyodrębnione karty z głosami nieważnymi liczy się i odkłada, a ich liczbę wpisuje do protokołu w pkt II.6. W pkt II.6a do 6d należy wymienić liczbę głosów nieważnych, z podziałem na przyczyny ich nieważności.

Pozostałe karty zawierają **głosy ważne**. Dotyczy to takich kart, na których wyborcy postawili znaki „x”

w liczbie równej bądź mniejszej od liczby radnych wybieranych w danym okręgu, a także kart, na których postawiono więcej znaków „x” niż wybieranych radnych, jednakże nadwyżkowe znaki „x” zostały postawione przy nazwiskach skreślonych kandydatów bądź na unieważnionych listach. Tak ustaloną **liczbę kart ważnych z głosami ważnymi** wpisuje się w pkt II.7 protokołu.

Następnie komisja przegląda kolejno karty do głosowania z głosami ważnymi i ustala, na których kandydatów z poszczególnych list wyborcy oddali głosy. W tym celu można wykorzystać wcześniej przygotowane arkusze pomocnicze z umieszczonymi na nich numerami list i nazwiskami kandydatów.

Ustalone dane wpisuje się do odpowiednich rubryk protokołu głosowania w obwodzie w pkt III, oddzielnie przy nazwiskach poszczególnych kandydatów z list uszeregowanych w kolejności numerów.

Komisja wypełnia następnie protokół w pozostałych punktach. Do protokołu mogą wnieść uwagi mężowie zaufania obecni przy pracy komisji (pkt 10 protokołu). Uwagi te mogą zostać wpisane bezpośrednio do protokołu bądź dołączone w formie załącznika. Fakt sporządzenia załącznika należy odnotować w protokole. Komisja ma obowiązek ustosunkować się do wniesionych zarzutów (pkt 12 protokołu) lub dołączyć odrębne wyjaśnienie. Także członkowie komisji mogą wnieść do protokołu uwagi z wymienieniem konkretnych zarzutów (pkt 11), co nie zwalnia ich z obowiązku podpisania protokołu głosowania (art. 54 ust. 5 i 6 Ordynacji). Protokół podpisują wszyscy członkowie komisji obecni przy jego sporządzaniu; każdą ze stron protokołu parafują ci sami członkowie komisji w miejscu na to przeznaczonym. Protokół sporządza się w 3 jednobrzmiących egzemplarzach i opatruje pieczęcią komisji. Komisja pakuje karty z głosami ważnymi i nieważnymi w odrębne pakiety, według numerów i nazw list, właściwie je opisuje i ostemplowuje. Staranność wykonania tej czynności pozwoli na szybkie wyjaśnienie ewentualnych zarzutów wynikających z protestów wyborców lub zastrzeżeń mężów zaufania albo członków komisji.

2) W wyborach do rad gmin w gminie liczącej powyżej 20 tys. mieszkańców wyborca może głosować tylko na jedną listę i na jednego kandydata z tej listy, przez co wskazuje jego pierwszeństwo do otrzymania mandatu (art. 118 ust. 1 Ordynacji); tak oddane głosy wyborców są **głosami ważnymi**.

Głos uznaje się za ważny także, gdy:

- wyborca postawił znak „x” przy nazwisku kandydata, które zostało skreślone przez terytorialną komisję wyborczą. Głos taki jest oddany na listę, na której jest nazwisko skreślonego kandydata, lecz głosu nie otrzymuje żaden kandydat. W takich sytuacjach suma głosów oddanych na poszczególnych kandydatów nie będzie się równała liczbie głosów oddanych na listę — będzie od niej

mniejsza (art. 118 ust. 3 w związku z art. 113 ust. 2 Ordynacji),

- wyborca postawił znak „x” na jednej liście przy nazwisku dwóch lub więcej kandydatów. Głos zalicza się wówczas tej liście i temu kandydatowi, przy nazwisku którego postawiono znak „x”, a jego nazwisko znajduje się na liście w pierwszej kolejności; np. jeżeli „x” postawiono przy nazwiskach kandydatów umieszczonych na liście pod pozycjami 2, 3 i 5, głos przyznaje się kandydatowi pod pozycją 2.

Za nieważny uznaje się głos, gdy:

- wyborca postawił znak „x” przy nazwiskach dwóch lub większej liczby kandydatów z różnych list — liczbę tak oddanych głosów wpisuje się w pkt II.6a protokołu,
- wyborca nie postawił znaku „x” przy nazwisku żadnego kandydata — pkt II.6b,
- wyborca postawił znak „x” tylko przy nazwisku kandydata na unieważnionej liście — pkt II.6c.

Tak wyodrębnione karty z głosami ważnymi i nieważnymi komisja liczy i ustaloną ich liczbę wpisuje do protokołu w pkt II.6 — liczba głosów nieważnych i w pkt II.7 — głosy ważne z kart ważnych oddanych na wszystkie listy kandydatów, z podaniem przyczyn ich nieważności — pkt II.6a do 6c. Następnie karty z głosami nieważnymi odkłada się i opisuje.

Karty z głosami ważnymi należy kolejno przeglądać i, postępując się arkuszami pomocniczymi zawierającymi numery list i nazwiska kandydatów, ustalić liczbę głosów oddanych na kolejne listy i poszczególnych kandydatów z tych list.

Ustalane dane wpisuje się do odpowiednich rubryk protokołu głosowania, dotyczących określonych list.

Dalsze postępowanie związane z wypełnianiem i podpisaniem protokołu głosowania, w tym z wniesionymi zarzutami i uwagami mężów zaufania lub członków komisji, jest takie, jak w wyborach do rad gmin w gminach do 20 tys. mieszkańców, co zostało omówione w pkt 6 ppkt 1 niniejszych wytycznych.

Taki sam sposób ustalania wyników głosowania i sporządzania protokołu głosowania jest stosowany w wyborach do Rady m.st. Warszawy i do rad dzielnic w m.st. Warszawie.

7. Ustalenie wyników głosowania w obwodzie w wyborach do rad powiatów

W wyborach do rad powiatów wyborca może głosować tylko na jedną listę i na jednego kandydata z tej listy, przez co wskazuje jego pierwszeństwo do otrzymania mandatu (art. 147 ust. 1 Ordynacji). Jest to taki sam sposób głosowania jak w wybo-

rach do rad gmin w gminach liczących powyżej 20 tys. mieszkańców. Ustalenia komisji obwodowej dotyczące ważności i nieważności głosów powinny być zgodne z zasadami postępowania w wyborach do rad gmin w gminach powyżej 20 tys. mieszkańców, wskazanymi w pkt 6 ppkt 2 niniejszych wytycznych.

Również postępowanie dotyczące wypełnienia i podpisania protokołu, a także wnoszenia uwag przez mężów zaufania lub członków komisji jest takie, jak w wyborach do rad gmin, i zostało omówione wcześniej w punkcie 6 ppkt 1 niniejszych wytycznych.

8. Ustalenie wyników głosowania w obwodzie w wyborach do sejmiku województwa

W wyborach do sejmiku województwa wyborca może głosować tylko na jedną listę i na jednego kandydata z tej listy, przez co wskazuje jego pierwszeństwo do otrzymania mandatu (art. 173 ust. 1 Ordynacji).

Sposób głosowania jest taki, jak w wyborach do rad gmin w gminach powyżej 20 tys. mieszkańców i w wyborach do rad powiatów.

Ustalenia komisji obwodowej dotyczące ważności i nieważności głosów powinny być zgodne z zasadami postępowania w wyborach do rad gmin w gminach powyżej 20 tys. mieszkańców, a także w wyborach do rad powiatów, wskazanymi w pkt 6 ppkt 2 niniejszych wytycznych.

Postępowanie związane z wypełnieniem i podpisaniem protokołu głosowania jest takie, jak w wyborach do rad gmin i rad powiatów, które zostało szczegółowo omówione wcześniej.

9. Ustalenie wyników głosowania w obwodzie w wyborach wójta (burmistrza, prezydenta miasta)

W wyborach wójta, burmistrza i prezydenta miasta obwodowa komisja wyborcza na podstawie kart ważnych ustala liczbę głosów nieważnych z udziałem tych głosów według powodu nieważności, jak następuje:

Za nieważny uznaje się głos, gdy:

- wyborca postawił znak „x” obok nazwiska dwóch lub większej liczby kandydatów (art. 16 ust. 2 ustawy o wyborze wójta) — liczbę tak oddanych głosów (kart do głosowania) wpisuje się w pkt II.6a protokołu głosowania,
- wyborca nie postawił znaku „x” obok nazwiska żadnego kandydata (art. 16 ust. 2 ustawy o wyborze wójta) — liczbę tak oddanych głosów wpisuje się w pkt II.6b protokołu głosowania,
- wyborca postawił znak „x” tylko obok nazwiska kandydata, którego nazwisko zostało skreślone — liczbę tak oddanych głosów wpisuje się w pkt II.6c protokołu głosowania.

Liczbę wszystkich głosów nieważnych (czyli kart z głosami nieważnymi) komisja wpisuje w pkt II.6 protokołu głosowania. Karty do głosowania z głosami nieważnymi komisja odkłada, pakuje i opisuje.

Następnie komisja ustala liczbę głosów ważnych z kart ważnych oddanych na poszczególnych kandydatów oraz łącznie na wszystkich kandydatów.

Głos jest ważny, jeżeli wyborca na karcie do głosowania postawił znak „x” obok nazwiska tylko jednego kandydata.

Za głos ważny należy uznać także głos oddany na kandydata nieskreślonego oraz na drugiego kandydata, którego nazwisko zostało skreślone. Głos taki zalicza się kandydatowi, którego nazwisko nie zostało skreślone.

Sumę głosów ważnych oddanych na wszystkich kandydatów komisja wpisuje w pkt II.7 protokołu głosowania.

Ustaloną liczbę głosów ważnych oddanych na poszczególnych kandydatów komisja wpisuje w pkt III protokołu głosowania odpowiednio przy nazwiskach poszczególnych kandydatów.

W zakresie wypełnienia pozostałych punktów protokołu, w tym wnoszenia uwag do protokołu przez mężów zaufania i członków komisji, obowiązują zasady stosowane w odniesieniu do protokołów głosowania sporządzonych dla wyborów do rad gmin.

10. Tryb postępowania, gdy w wyborach wójta, burmistrza i prezydenta miasta kandyduje tylko jeden kandydat

W przypadku gdy w wyborach wójta (burmistrza, prezydenta miasta) kandyduje tylko jeden kandydat, wyborca głosuje za wyborem kandydata albo przeciw wyborowi kandydata (art. 17 ust. 1 i 2 ustawy o wyborze wójta).

Za głos nieważny uznaje się głos oddany na karcie ważnej, na której wyborca:

- postawił znak „x” jednocześnie w kratce za wyborem kandydata i w kratce przeciw wyborowi kandydata — liczbę tych głosów (kart) wpisuje się w pkt II.6a protokołu głosowania sporządzonego według odrębnego wzoru,
- nie postawił znaku „x” ani za wyborem kandydata ani przeciw wyborowi kandydata — liczbę tych głosów (kart) wpisuje się w pkt II.6b protokołu głosowania.

Sumę głosów nieważnych komisja wpisuje w pkt II.6 protokołu głosowania.

Głosem ważnym jest zarówno głos:

- za wyborem kandydata, jak też
- przeciw wyborowi kandydata.

Sumę głosów ważnych, o których wyżej mowa, wpisuje się w pkt II.7 protokołu.

Liczbę głosów ważnych za wyborem kandydata i przeciw wyborowi kandydata komisja wpisuje w odpowiednich pozycjach pkt III protokołu głosowania.

Pozostałe dane komisja ustala i wpisuje do protokołu głosowania według zasad dotyczących wyborów do rady gminy.

11. Sprawdzenie zgodności danych w protokołach

Po sporządzeniu protokołów głosowania komisja sprawdza, czy we wszystkich protokołach (do wszystkich rad) oraz w wyborach wójta (burmistrza, prezydenta miasta) wpisano jednakową liczbę osób uprawnionych do głosowania (pkt I.1 protokołu). W obwodzie głosowania, w skład którego wchodzi więcej niż jeden okręg wyborczy dla wyboru rady gminy, liczba uprawnionych do głosowania w protokołach głosowania w wyborach do rady powiatu, sejmiku województwa i w wyborach wójta (burmistrza, prezydenta miasta) musi się równać sumie liczby uprawnionych w wyborach do rady gminy w okręgach wchodzących w skład obwodu głosowania. Również liczba wydanych kart do głosowania we wszystkich radach i w wyborach wójta powinna być identyczna, jeśli nie miały miejsca przypadki odmowy przyjęcia przez wyborców określonego rodzaju kart.

Komisja analizuje również wewnętrzną zgodność danych liczbowych w poszczególnych protokołach, biorąc pod uwagę, że:

- 1) liczba wyborców, którym wydano karty do głosowania (w pkt I.3 protokołu), nie może być większa od liczby wyborców uprawnionych do głosowania (w pkt I.1 protokołu);
- 2) liczba kart do głosowania wyjętych z urny (w pkt II.5 protokołu) musi być równa sumie liczby kart nieważnych (w pkt II.5a protokołu) i liczby kart ważnych wyjętych z urny (w pkt II.5b protokołu);
- 3) liczba kart ważnych wyjętych z urny (w pkt II.5b protokołu) musi być równa sumie liczby głosów nieważnych z ważnych kart do głosowania (w pkt II.6 protokołu) i liczby głosów ważnych z kart ważnych (w pkt II.7 protokołu);
- 4) liczba głosów nieważnych z ważnych kart do głosowania (w pkt II.7 protokołu) **nie** musi być równa sumie liczb głosów nieważnych z poszczególnych przyczyn wskazanych w protokole (w pkt II.6a, 6b, 6c protokołu), gdyż katalog przyczyn nieważności głosów zawarty w tych punktach protokołu nie jest wyczerpujący.

Przyczyną nieważności głosu z karty ważnej jest również:

- zamazanie kratki obok nazwiska kandydata lub postawienie w kratce innego znaku niż „x”,
- w głosowaniu w wyborach do rad gmin liczących powyżej 20 tys. mieszkańców, rad powiatów i sej-

mików województw, Rady m.st. Warszawy i rad dzielnic w m.st. Warszawie postawienie znaku „x” przy nazwisku kandydata skreślonego z listy, której rejestracja nie została unieważniona, i przy nazwisku kandydata z innej listy.

Te przyczyny nieważności nie są wliczane do przyczyn nieważności wykazanych w pkt II.6a, 6b i 6c protokołu.

Jeżeli żadna z dwóch wymienionych przyczyn nieważności nie występuje, suma liczb poszczególnych rodzajów głosów nieważnych jest liczbą głosów nieważnych (pkt II.6 protokołu);

5) w wyborach do rad gmin liczących powyżej 20 tys. mieszkańców, rad powiatów, sejmików województw, Rady m.st. Warszawy i rad dzielnic w m.st. Warszawie:

a) liczba głosów ważnych z kart ważnych oddanych łącznie na wszystkie listy kandydatów (pkt II.7 protokołu) ma się równać sumie liczb głosów ważnych oddanych na poszczególne listy (pkt III. protokołu),

b) liczba głosów ważnych oddanych na listę (pkt III protokołu) musi być równa sumie liczb głosów ważnych oddanych na poszczególnych kandydatów z tej listy, jeśli na liście nie ma kandydatów skreślonych po wydrukowaniu kart do głosowania (nie zachodzi sytuacja opisana w art. 113 ust. 2 Ordynacji);

6) w protokole głosowania na wójta, burmistrza i prezydenta miasta liczba głosów ważnych z kart ważnych oddanych łącznie na wszystkich kandydatów (pkt II.7 protokołu) musi się równać sumie liczb głosów ważnych oddanych na poszczególnych kandydatów (pkt III protokołu). W protokole głosowania na jednego kandydata na wójta, burmistrza i prezydenta miasta liczba głosów ważnych z kart ważnych oddanych łącznie za i przeciw wyborowi (pkt II.7 protokołu) stanowi sumę liczby głosów ważnych za wyborem kandydata i liczby głosów ważnych przeciwko wyborowi kandydata.

12. Podanie do publicznej wiadomości wyników głosowania w obwodzie

Niezwłocznie po sporządzeniu protokołów głosowania w obwodzie w wyborach do poszczególnych rad obwodowa komisja podaje do publicznej wiadomości wyniki głosowania przez wywieszenie w lokalu wyborczym, w miejscu łatwo dostępnym dla wyborców, po jednym egzemplarzu protokołu głosowania w wyborach do każdej rady oraz w wyborach wójta, burmistrza i prezydenta miasta (art. 55 Ordynacji). Jeżeli wywieszenie protokołów w lokalu wyborczym nie spełnia, w ocenie komisji, warunku miejsca łatwo dostępnego dla wyborców (np. lokal wyborczy był w klasie szkolnej bądź sali gimnastycznej), komisja wywiesza wyniki głosowania w taki sposób, aby były one widoczne dla osób pozostających na zewnątrz budynku. Biorąc pod uwagę, że druk protokołu jest dwustronny, przygotowanie protokołu do wywieszenia wymaga

wykorzystania dwóch formularzy (w jednym wypełnia się strony parzyste, a w drugim nieparzyste). Dopuszczalne jest również sporządzenie kserokopii protokołu, z wyjątkiem strony zawierającej podpisy i pieczęć komisji.

W przypadku gdy w protokole były dokonywane sprostowania, np. w wyniku usterek wskazanych przez właściwą terytorialną komisję wyborczą, komisja jest obowiązana podać także i te sprostowania protokołów do publicznej wiadomości.

13. Przekazywanie protokołów głosowania i innych dokumentów z głosowania

Przed czynnością przekazania protokołów przewodniczący obwodowej komisji ustala z członkami sposób komunikowania się w razie potrzeby zwołania posiedzenia obwodowej komisji wyborczej, gdyby stwierdzone przez właściwe terytorialne komisje wyborcze błędy i omyłki w protokołach wymagały sprostowania i sporządzenia nowego protokołu, a także podania ustalonych ponownie wyników głosowania do publicznej wiadomości.

Jeden egzemplarz każdego protokołu głosowania, tj. w wyborach do rady gminy, rady powiatu i sejmiku województwa, a na obszarze m.st. Warszawy — w wyborach do sejmiku województwa, do Rady m.st. Warszawy i rad dzielnic, umieszcza się w osobnych kopertach, zakleja się je i pieczętuje na złączach kopert oraz opisuje. Np.:

Wybory do rady gminy .....

Okręg wyborczy nr ..... bądź okręgi wyborcze nr ....., ...

Obwodowa Komisja Wyborcza Nr .....

w .....
(nazwa miejscowości)

ul. ....
(z ewentualnym wskazaniem siedziby,
np. szkoła, dom kultury)

tel. ....

Kopertę z protokołem głosowania w obwodzie w wyborach do rady gminy dostarcza się właściwej gminnej komisji wyborczej. Odbiór tak przekazanych protokołów komisja kwituje na piśmie. Protokoły głosowania w wyborach do rad dzielnic w m.st. Warszawie dostarcza się dzielnicowym komisjom wyborczym. Do postępowania z kopertami zawierającymi protokoły głosowania stosuje się zasady omówione poniżej.

Koperty z protokołami w wyborach do rady powiatu i sejmiku województwa dostarcza się do rejonowego punktu odbioru utworzonego w każdej gminie. Punkt rejonowy powinien mieścić się w urzędzie gminy (miasta); na obszarach dużych aglomeracji miejskich można utworzyć kilka rejonowych punktów odbioru protokołów. W punkcie tym oso-

ba upoważniona przez właściwą powiatową komisję wyborczą, tj. komisję właściwą dla powiatu, na obszarze którego dana gmina się znajduje, odbiera zapieczętowane koperty z protokołami głosowania do rady powiatu i sejmiku województwa, kwitując ich odbiór na piśmie. Osoba odbierająca koperty dyżuruje aż do chwili dostarczenia jej kopert ze wszystkich obwodów głosowania. Koperty z protokołami są sukcesywnie przekazywane powiatowej komisji wyborczej.

W miastach na prawach powiatu koperty z protokołami w wyborach do sejmiku województwa odbiera miejska komisja wyborcza bezpośrednio bądź za pośrednictwem upoważnionych przez nią osób w punktach rejonowych.

Koperty z protokołami nie mogą być otwierane na żadnym etapie ich przekazywania. W stanie nienaruszonym są dostarczane do właściwej powiatowej komisji wyborczej.

W czasie przewożenia i przekazywania kopert mogą być obecni mężowie zaufania. Mężowie zaufania kończą wypełnianie swej funkcji wraz z przekazaniem protokołów właściwej terytorialnej komisji wyborczej.

Drugie egzemplarze protokołów głosowania w obwodzie, spis wyborców oraz sporządzone wcześniej pakiety zawierające posegregowane karty do głosowania, a także wszystkie arkusze pomocnicze i niewykorzystane formularze protokołów (także błędnie wypełnione) pakuje się, opisuje, pieczętuje i zabezpiecza w lokalu wyborczym do czasu potwierdzenia przyjęcia protokołów przez właściwe terytorialne komisje wyborcze, a następnie przekazuje się w sposób uzgodniony wcześniej z urzędem gminy jako depozyt. Jeśli nie jest możliwe przechowywanie materiałów w lokalu obwodowej komisji wyborczej, materiały te oraz pieczęć komisji przekazuje się niezwłocznie wójtowi, do urzędu gminy jako depozyt. Dostęp do tych dokumentów — do czasu potwierdzenia przez właściwą terytorialną komisję wyborczą prawidłowości sporządzonych przez nią protokołów — mają wyłącznie członkowie obwodowej komisji wyborczej. Dalszy sposób ich przekazywania i udostępniania zostanie określony odrębnymi przepisami.

II

Zadania obwodowej komisji wyborczej związane z przeprowadzeniem ponownego głosowania w wyborach wójta, burmistrza i prezydenta miasta i ustaleniem jego wyników

1. Zadania obwodowej komisji wyborczej związane z przygotowaniem i przeprowadzeniem ponownego głosowania

Ponowne głosowanie w wyborach wójta, burmistrza i prezydenta miasta przeprowadza się wówczas, gdy w pierwszym głosowaniu żaden z kandydatów nie uzyskał więcej niż połowy ważnie oddanych głosów (art. 4 ust. 2 ustawy o wyborze wójta).

O konieczności i przyczynach przeprowadzenia ponownego głosowania oraz imionach i nazwiskach dwóch kandydatów kandydujących w ponownym głosowaniu informuje w drodze uchwały gminna (miejska) komisja wyborcza (art. 4 ust. 6 ustawy o wyborze wójta).

Ponowne głosowanie w takim wypadku odbywa się 14 dnia po pierwszym głosowaniu, czyli będzie przeprowadzone w niedzielę 10 listopada 2002 r. od godz. 6⁰⁰ do godz. 20⁰⁰.

Ponowne głosowanie przeprowadza i ustala jego wyniki w obwodzie ta sama obwodowa komisja wyborcza w pełnym składzie, która przeprowadziła głosowanie w dniu 27 października 2002 r.

Zadania obwodowej komisji wyborczej w zakresie przygotowania i przeprowadzenia ponownego głosowania są takie same, jak te, które były związane z przeprowadzeniem głosowania w dniu 27 października 2002 r.

W związku z tym obwodowa komisja wyborcza powinna:

- odbyć nie później niż na 5 dni przed dniem głosowania swoje posiedzenie w celu omówienia zadań związanych z przygotowaniem ponownego głosowania; ustalić plan odbioru kart do głosowania, spisu wyborców, formularzy protokołów głosowania i innych materiałów wyborczych oraz pracy w dniu głosowania,
- gdyby podczas posiedzenia okazało się, że niektórzy członkowie komisji nie wzięli w nim udziału bez usprawiedliwienia, przewodniczący komisji powinien niezwłocznie zawiadomić zarząd gminy o konieczności dokonania zmian w składzie komisji, tak aby komisja mogła przeprowadzić ponowne głosowanie i ustalić jego wyniki w ustawowym składzie (5—9 osób),
- dokonać kontroli przygotowania lokalu wyborczego do dnia głosowania w zakresie niezbędnego wyposażenia oraz usunięcia ewentualnych materiałów agitacyjnych związanych z prowadzoną kampanią wyborczą; w lokalu wyborczym powinny się znajdować wyłącznie urzędowe obwieszczenia, a więc uchwała gminnej komisji wyborczej o przeprowadzeniu ponownego głosowania, z informacją o kandydatach biorących udział w ponownym głosowaniu, obwieszczenie o podziale gminy na obwody głosowania oraz informacja o sposobie głosowania i warunkach ważności oddanego głosu,
- odebrać za pokwitowaniem materiały wyborcze: karty do głosowania, spisy wyborców, pieczęć komisji, formularze protokołu głosowania itp.

Praca komisji w dniu ponownego głosowania powinna rozpocząć się o godz. 5⁰⁰ i przebiegać w sposób identyczny jak w dniu 27 października 2002 r.; dlatego jest niezbędne, aby komisja wcześniej

przypomniała sobie zasady omówione w Wytycznych, dotyczące przebiegu głosowania.

Podczas wszystkich czynności komisji w dniu ponownego głosowania w lokalu wyborczym mogą przebywać **wyłącznie mężowie zaufania wyznaczeni przez pełnomocników wyborczych komitetów wyborczych, które zgłosiły kandydatów uczestniczących w ponownym głosowaniu**. Mężowie zaufania mogą legitymować się upoważnieniami dotyczącymi wyborów przeprowadzanych w dniu 27 października 2002 r. Pełnomocnicy wyborczy, jeżeli zajdzie taka potrzeba, mogą wyznaczyć do pełnienia funkcji męża zaufania nową osobę. Obowiązuje jednak zasada, że każdego kandydata uczestniczącego w ponownym głosowaniu może reprezentować tylko jeden mąż zaufania.

Ponowne głosowanie przeprowadzane jest na podstawie tego samego spisu wyborców, który był stosowany w głosowaniu przeprowadzonym w dniu 27 października 2002 r.

Obwodowa komisja wyborcza dopisuje do spisu wyborców w dniu ponownego głosowania osobę pominiętą w spisie, która udokumentuje, iż stale zamieszkuje na terenie obwodu głosowania, a urząd gminy potwierdzi, że osoba ta jest wpisana do rejestru wyborców w gminie (sposób postępowania jest omówiony w części I pkt 3 niniejszych wytycznych).

Otrzymując kartę do głosowania w ponownym głosowaniu, każdy wyborca kwituje jej odbiór własnoręcznym podpisem w spisie wyborców w wolnej kratce na to przeznaczonej.

2. Ustalenie wyników ponownego głosowania w obwodzie i przekazanie protokołu ponownego głosowania gminnej (miejskiej) komisji wyborczej

Tryb ustalania wyników ponownego głosowania jest analogiczny do ustalania wyniku pierwszego głosowania w dniu 27 października 2002 r. W związku z tym obwodowa komisja wyborcza ustala i wpisuje w odpowiednich punktach I.1 do 4 liczbę uprawnionych do głosowania w chwili zakończenia głosowania — według liczby wyborców umieszczonych w spisie wyborców, liczbę otrzymanych kart do głosowania, liczbę wyborców, którym wydano kartę do głosowania — według liczby podpisów wyborców kwitujących odbiór karty do głosowania, oraz liczbę niewykorzystanych kart do głosowania.

Liczba kart do głosowania, które komisja otrzymała (pkt I.2) powinna się równać sumie liczby wyborców, którym wydano karty do głosowania (pkt I.3) i liczby niewykorzystanych kart do głosowania (pkt I.4). Ewentualną różnicę tych liczb, której nie udało się komisji usunąć, należy wyjaśnić w pkt III.12 protokołu lub w formie załącznika do protokołu.

Następnie komisja otwiera urnę i ustala liczbę kart wyjętych z urny, wpisując ją w pkt II.5. Jeżeli liczba kart wyjętych z urny różni się od liczby wyborców, różnicę należy wyjaśnić w pkt III.8 protokołu. Komisja ustala liczbę kart nieważnych (czyli kart innych niż urzędowo ustalone lub nieopatrzonych pieczęcią obwodowej komisji wyborczej), wpisując tę liczbę w pkt II.5a. Pozostałe karty do głosowania są kartami ważnymi, na których wyborcy mogli oddać głosy ważne lub głosy nieważne.

Głosem nieważnym z ważnej karty do głosowania jest:

- głos na karcie, na której wyborca postawił znak „x” obok nazwisk dwóch kandydatów (pkt II.6a protokołu),
- głos na karcie, na której wyborca nie postawił znaku „x” obok nazwiska żadnego kandydata (pkt II.6b protokołu).

Nieważność głosu powoduje również zamazanie kratki obok nazwiska kandydata lub postawienie w niej innego znaku niż znak „x”.

Liczbę głosów nieważnych z tych powodów komisja wpisuje w odpowiednich punktach protokołu, a sumę głosów nieważnych w pkt II.6 protokołu.

Komisja ustala następnie liczbę głosów ważnych. Sumę głosów ważnych, którą uzyskali obaj kandydaci, komisja wpisuje w pkt II.7 protokołu. Liczbę głosów ważnych uzyskanych przez każdego z kandydatów wpisuje się w rubrykach przy ich nazwiskach w pkt III.

W ponownym głosowaniu mężowie zaufania i członkowie komisji mogą wnosić uwagi do protokołu ze wskazaniem konkretnych zarzutów, do których komisja obowiązana jest się ustosunkować w protokole bądź załączniku do protokołu przekazywanym gminnej komisji wyborczej.

Protokół podpisują wszyscy członkowie komisji obecni przy jego sporządzeniu.

Niezwłocznie po sporządzeniu protokołu **komisja podaje do wiadomości wyborców ustalone wyniki ponownego głosowania w obwodzie** przez ich wywieszenie w widocznym miejscu.

Protokół ponownego głosowania w obwodzie przewodniczący komisji dostarcza gminnej komisji wyborczej w zabezpieczonej kopercie. Materiały i dokumenty z przeprowadzonego głosowania komisja pakuje, pieczętuje i przekazuje wraz z pieczęcią wójtowi gminy (burmistrzowi, prezydentowi miasta) jako depozyt, do którego dostęp mają tylko członkowie komisji w związku z ewentualnymi protestami wyborczymi lub na żądanie sądu lub prokuratury.